

Людмила Тарнашинська

ОБЕРЕЖНО, ПЛАГІАТ! МЕТОДИ ПОШУКУ “КРЕАТИНУ” (ЧИТАЙ: КРЕАТИВУ)

Геніальна все-таки річ – Інтернет! Часом цілком випадково можна здійснити справжнє відкриття. Хоча насправді це вже ніяке не відкриття, а просто-таки дежавю. А може, епідемія псевдонауковості?

Ну чим такою привабливою стала для декого із “шанувальників” моя давня літературознавча студія “Свобода вибору – єдина форма самореалізації в абсурдному світі (Проза Валерія Шевчука як віддзеркалення екзистенціалізму)”, написана 1994-го, а надрукована 1995 року в часописі “Сучасність” (№3, С. 117-128)? Якщо на той час – середину 90-х – це й справді була перша публікація на тему екзистенціалізму в сучасній українській літературі, то нині з’явилася ціла низка розвідок із проблем “художнього екзистенціалізму”. Проте саме вона, та давня стаття, що досі магнетично притягує до себе й надається до “застосування”, дала привід повернутися до теми плагіату. І в цьому контексті – до проблеми підготовки нібито наукових кадрів, але без “нібито” маніпуляцій із письменницькими іменами. Бідолашні письменники! Не менш бідолашні, аніж творці літературознавчих студій про них!

Ідеться нині про виловлену в Інтернеті статтю (точніше, нібито статтю) старшого викладача Сумського держуніверситету Ю. В. П’ятаченка під назвою “Особистість і цивілізація: пошук креатину (саме так: креатину. – Л. Т.) (поезія Василя Стуса крізь призму екзистенціалізму)”, уміщену у збірнику “Менеджмент за умов трансформаційних інновацій: виклики, реформи, досягнення: Матеріали міжнародної наукової конференції 10-12 травня 2007 р.” (Суми, 2007).

Із 5 сторінок (неповних) тексту Ю. П’ятаченка – 3, 5 сторінок (повних) – мій автентичний текст. Із двома суттєвими моментами: цитати в моєму (привласненому автором) тексті з відповідними моїми посиланнями тут подаються як власні; замість імені В. Шевчука в моєму (привласненому автором) тексті стоїть ім’я В. Стуса.

Подаю дослівно з указуванням у круглих дужках сторінки своєї статті в “Сучасності”, з якої було переписано дослівно; у квадратних дужках показую, де прізвище В. Шевчука замінено на прізвище В. Стуса.

Ю. П’ятаченко: “В українській культурній традиції знаходимо менше ознак зближення таких духовних сфер, як філософія та література (за винятком хіба що епохи українського Бароко), аніж, скажімо, у французькій, де особливе місце посідають твори Монтеня і Паскаля, Монтеск’є і Вольтера, Дідро і Руссо, Шатобріана і мадам де Сталь, Ренана і Анатолія Франса, а з ближчих до нас часів – Поля Валері, Андре Жіда, Антуана де Сент-Екзюпері, а надто екзистенціалістів Жана-Поля Сартра, Габріеля Маркеса, Альбера Камю” (с. 117 в “Сучасності”).

Тут треба зважити на те, що українська література в силу об’єктивних історичних причин упродовж багатьох століть була “головним і чи не єдиним

носієм залишків національного самоусвідомлення і знаків національного буття” [2, С. 2], мусила брати на себе функції, не властиві “благополучним” літературам державних націй. Це концентрувало в українському письменстві енергію національного самоствердження й національної ідентифікації, але й обтяжувало позаестетичними функціями, обмежувало свободу художнього самовираження. Очевидно, і в цьому слід шукати причину того, що українська література, по суті, не дала таких яскравих зразків філософського осмислення світу (за щасливим винятком Григорія Сковороди), як та ж таки французька. Навіть віддзеркалення новітніх європейських філософських течій – в силу замкнутості тоталітарного суспільства, яким було суспільство радянське, – можна знайти у творчості лише поодиноких письменників, що також є радше винятком, аніж закономірністю” (с. 117 в “Сучасності”).

Є всі підстави вважати, що [Василь Стус] – один із небагатьох письменників, котрі ту українську культурну традицію порушують, витворюючи новий для нашої літератури тип писань філософського насичення, який синтезує не лише новітні філософські віяння, а й барокові традиції, глибоку сквородинівську філософію, “філософію серця” П.Юркевича, глибинні пласти власне українського фольклору та міфології” (с. 117 в “Сучасності”).

Ці абзаци йдуть у “статті” п. П’ятаченка підряд, одним суцільним текстом.

Далі йде текст, цілком можливо (з огляду на практику написання) присвоєний з інших джерел (що нині автори можуть легко встановити).

Читаємо далі, через чотири з половиною абзаци.

Ю. П’ятаченко: “Спробуємо подивитися на творчість, головню поезію, [В. Стуса] крізь призму екзистенціалістських постулатів – цієї “філософії існування” як умови збереження особистості в абсурдному, надто ж тоталітарному світі. Під таким кутом зору творчість цього письменника в Україні досі майже не розглядалася...” (с. 117 в “Сучасності”) (“за винятком спостережень М. Коцюбинської, І. Дзюби, М. Ільницького” – це вже додано автором).

А після цих кількох авторських слів – знову сумлінно переписано з моєї статті:

“По-перше, раніше це було неможливо з ідеологічних причин, коли все “чуже” оголошувалося ворожим і табувалося. Екзистенціалізм трактувався в енциклопедичних виданнях як “суб’єктивно-ідеалістична течія сучасної буржуазної філософії”, система поглядів якого “чужа діалектичному матеріалізму”, навіть зазнавав такого вироку: “Отож, коли брати до уваги принципову методологічну неспроможність екзистенціалізму, то він заслуговує на епітарію вже в момент своєї появи – як мертвонароджене дитя пізньобуржуазної філософської думки” [8, С. 665] (с. 117 в “Сучасності”).

“По-друге, українська материкова критика та літературознавство взагалі ще не виробили не те що традиції, але й тенденції оцінювати художню літературу власне під філософським кутом зору (винятком є хіба що дослідники О. Забужко, В. Неборак, В. Моренець, котрі працюють у царині поезії, прози, літературно-художньої критики та філософії, у своїх статтях успішно синтезують надбання культурології, літератури, філософської думки)” (с. 118 в “Сучасності”).

Творчість [В. Стуса], що їй не властиві ані соціальна заангажованість, ані лакування дійсності, ані кон’юнктура в будь-яких виявах, показує антигуманну сутність тоталітарної системи, державно-бюрократичної машини, яка прагне повного підпорядкування людини, її знеосіблення, і водночас дає змогу сучасникові знайти точку опертя в цьому посттоталітарному світі, збагнути міру добра і зла, сенс буття і свого призначення на землі. У світі, заснованому на аксіомах, що вважаються священними, творчість мистецька мертва. Тоталітарний світ, заснований на марксизмі, ісламі, нацизмі чи на

будь-чому іншому, є світом відповідей, а не запитань. Там нема місця для мистецтва, бо вирішальна умова існування творця – свобода індивіда і вільне суспільство. Атмосфера советчини для неї смертельна, і все те, що визначене там за зразки літератури соціалістичного реалізму, схоже на мистецький твір тільки за зовнішнім виглядом, а не внутрішньою істотою [4, С. 46]. Тож творчість [В. Стуса] є не запереченням цієї аксіоми, а швидше свідченням того, як усупереч мертвотній атмосфері, в якій нищиться усе життєдайне, може творитися справжня література, вільна від ідеологічних нашарувань. І акцент тут переноситься з необхідності існування вільного суспільства як незаперечної умови розвитку літератури на можливість існування в замкнутому тоталітарному просторі суверенного таланту, якого, за словами Оксани Забужко, знизити практично неможливо, єдине, що можна – це змусити його самознищитися [3, С. 6] (с. 118 в “Сучасності”).

“Аналізуючи умови самореалізації генія бездержавної нації, Ліна Костенко, зокрема, вказує на те, що він “заблокований звідусіль державою, трагізмом сфальсифікованої історії, консерватизмом смаків, кон’юктурою сучасного моменту”, і хоч має він більшу відпірність, усе ж відкоригований епохою, обставинами, причетний до нації та її тяжких, вже генетично запрограмованих проблем [5, С. 5]” (с. 118 в “Сучасності”).

“Оту відпірність, здатність до “пряmostояння” [Василь Стус] мав. Це й допомогло йому не заблокувати свою свідомість орієнтацією на “кон’юктuru сучасного моменту”. Поет-бо вважав це ганебним пристосуванством, конформізмом, втратою самого себе – по-перше. По-друге – від переконаності в тому, що треба розбити думку, нібито українська література має залишатися суціль простецькою, розрахованою на невибагливого, несформованого читача. [В. Стус] був настільки вільним внутрішньо, що дозволив собі знехтувати обов’язком письменника-патріота поневоленої нації – покласти свій талант на олтар свободи, тобто стати ще одним зречено-трагічним мучеником. Тож є всі підстави вважати, що в цьому своєму протистоянні абсурдному світові письменник – свідомо чи несвідомо – шукав опертя в екзистенціалізмі” (с. 118 в “Сучасності”).

Спробуємо вчитатись у духовне єство ліричного героя [Василя Стуса] “з погляду екзистенціалізму як умонастрою, що не міг не проникнути в єство митця, а значить, і в творчість письменника, ізольованого тривалий час від суспільства нонконформізмом, котрий протистоїть соціуму розумінням людської самодостатності, віщої життєвої цінності в особистій свободі” (с. 119 в “Сучасності”).

“Згадаймо, екзистенціалізм, як “філософія існування”, “філософія самотньої свідомості” зосереджує основну увагу на понятті існування (екзистенції) як закономірної передумови життя в такому суспільстві, де людина відчувається незахищеною перед ворожими їй антилюдськими силами і змушена втікати “в себе”, відмежовуватися од суспільства; внаслідок цього виникає абсурдна ситуація подвійного життя: справжнього – в собі та несправжнього – в суспільстві. І ця суперечність між “життям у собі” та “буттям у суспільстві” неминуче породжує відчуття абсурдності довколишнього світу, безглуздості існування. Основне питання екзистенціалістської філософії: як жити, якщо жити не варто, яким змістом наповнити життя, позбавлене будь-якого сенсу (беззмістовним називав своє життя один із родоначальників цієї течії С. Керк’єгор; А. Камю вважав, що абсурд – це метафізичний стан свідомої людини; Ж-П. Сартр твердив про абсурдність народження, як і абсурдність смерті, про те, що світом керує тотальний абсурд [7, С 127-128] (с. 119 в “Сучасності”).

“З екзистенціалістського погляду суспільні відносини, історичні закономірності – віддалені абстракції, з якими людина безпосередньо не стикається в своєму існуванні, реальність існування – життєві ситуації, які повсякчас вимагають вибору рішення, лінії поведінки. Вбачаючи в свободі особистості вищу життєву цінність, екзистенціалісти тлумачать існування людини як драму свободи, бо на кожній фазі самотворення особистості воно залежить від коленого її вибору, кожного рішення” – так трактує це питання український вчений-культуролог Д. Наливайко [6, С. 14] (с. 119 в “Сучасності”); віддамо належне: тут “автор” по-своєму уточнює статус науковця.

“У тоталітарній державі такий вибір завжди передбачав дилему: або ти зраджуєш себе і працюєш на “систему” (можливі хіба що варіанти – робиш це, сліпо вірячи в її ідеологію чи, відчуваючи або й будучи переконаним в облудності цієї ідеології, працюєш на неї заради якоїсь власної вигоди), – або, відкинувши конформізм, зберігаєш себе, свою індивідуальність, але ціною відчуження од суспільства, ціною внутрішньої еміграції, а то й зазнаючи каральних санкцій, які система застосувала до інакодумців” (с. 119 в “Сучасності”).

“Руйнування зв’язків людини зі світом, іншими людьми, її замкнутість на власному “я”, самоусвідомлену самотність треба розглядати як захисну реакцію індивіда на тотальне поневолення його свідомості, тотальне контролювання “системою” вчинків людини, її переконань, світоглядних і моральних засад та нав’язування “єдино вірної” ідеології, моралі, оптимального, з погляду владців, способу життя” (с. 119 в “Сучасності”).

“У світі тотального пригнічення особистості, де все є алогічним, абсурдним, уже перед молодою людиною поставала дилема: змиритися з втратою свого “я”, розчинитися в масі, як це робить переважна більшість людей, – чи залишитися самим собою, але ціною відчуження від суспільства, його нормовано-уніфікованих приписів і трафаретних моделей поведінки” (с. 119 в “Сучасності”).

Усі ці абзаци подано один за одним.

Далі йде резюме щодо творчості В. Стуса (не з’ясовувала, з яких джерел “запозичено”).

Не пощастило також Ліні Костенко: там, де я подавала в дужках її прізвище після коротких цитат у лапках, його знято.

Але ж доходить до абсурду! Цей горе-претендент на науковця настільки механічно переписував текст, що зарахував В. Стуса до соціально незаангажованих письменників. Зацитую повторно: “В. Стус був настільки вільним внутрішньо, що дозволив собі знехтувати обов’язком письменника-патріота поневоленої нації – покласти свій талант на олтар свободи, тобто стати ще одним зречено-трагічним мучеником. Тож є всі підстави вважати, що в цьому своєму протистоянні абсурдному світові письменник – свідомо чи несвідомо – шукав опертя в екзистенціалізмі”.

No comment!

Отакій-от горе-“креатин” у рамках проблем “особистості і цивілізації”. Щоправда, обидва ці слова декларуються стосовно В. Стуса.

Дозволю собі повторитися: може, і це “дослідження”, як я писала свого часу про публікацію п. Радько, вважати інноваційним різновидом “цитатного” тексту, “грою” на вгадування: із чієї це книжки чи статті? Думаю, письменниці Любові Пономаренко було досить прикро, коли вона довідалася з моєї публікації в “Літературній Україні” “Магія від лукавого” (29 вересня 2005 р.), що кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Полтавського державного педагогічного університету імені В. Короленка Ганна Радько словами, без змін узятыми з моєї розвідки про Валерія Шевчука (“Художня

галактика Валерія Шевчука. Постать сучасного українського письменника на тлі західноєвропейської літератури”. – К., 2001), колоритно-екзистенціалістськи “змалювала” її, Любові Пономаренко, творчість (див.: Г. Радько. Магія слова Любові Пономаренко // Літературна Україна. – 4 серпня 2005 р.).

Отже, саме екзистенціалізм, до того ж у моєму (чомусь) тлумаченні, став тим “приворотним зіллям”, що його щедро використовують молоді науковці у своїх нібито наукових спостереженнях.

Звичайно, Василь Стус уже не може довідатися про подібні маніпуляції з особливостями його творчості. Мабуть, творець подібного креативу думав, що й сама Л. Тарнашинська, авторка названої статті в “Сучасності” та монографії про В. Шевчука, не цікавиться ані В. Стусом, ані тим більше ніколи не зацікавиться збірником, де серед іншотемних статей скромно “заховалася” стаття скромного викладача провінційного вузу із нескромними амбіціями й відвертими зазіханнями на чуже.

Якби дозволяла журнальна площа, варто було би просто дати паралельно два тексти – мій і п. П’ятаченка; це стало б незаперечною ілюстрацією “польоту наукової думки”.

Не можу твердити однозначно, бо не ставила за мету знайти у статті п. П’ятаченка абзаци ще й інших авторів про В. Стуса, але маю підстави попередити: будьте пильні, науковці, доки в нашому середовищі утверджують себе чужими думками й чужими словами Г. Радько, Ю. П’ятаченко та іже з ними.

Ці “іже з ними” не забарилися себе оприявнити. Уже як були написані ці нотатки, у збірнику “*Studia methodologica*. Випуск 24. Новітня теорія літератури і проблеми літературної антропології” (Тернопіль, 2008) привернула увагу стаття викладача кафедри іноземних мов при факультеті економіки і управління Тернопільського національного економічного університету Ольги Боднар “Принципи творення художньої мікрогалактики літературного світу Вільяма Фолкнера і Валерія Шевчука” (сс. 160-166). Дуже вже “знайомо-моє”...

Хитрість тут полягає в тому, що в публікації О. Боднар мій текст переписано з монографії “Художня галактика Валерія Шевчука. Постать сучасного українського письменника на тлі західноєвропейської літератури” (К., 2001), а в посиланнях стоїть назва мого інтерв’ю з Валерієм Шевчуком “Ліпше бути ніким, ніж рабом” (ж. “Дніпро”, 1991. № 10) (хоча насправді використано два різнометні інтерв’ю – у журналах “Дніпро” та “Всесвіт”).

Так, на стор. 160 названого збірника подано 2 абзаци зі стор. 86 моєї монографії, наступна, майже вся 161 сторінка збірника – це фактично дослівно переписаний текст зі сторінок 86, 97, 99 монографії, так само на стор. 162 збірника 5 абзаци – це мої монографічні сторінки 88, 89, 90. На наступній, 163-й, стор. уже знаходимо посилання на Л. Тарнашинську, проте текст і тут, і на наступних, 164-й та 165-й, сторінках подано у властивій авторці манері: текст скопійовано зі сторінок монографії (90, 91, 92, 97, 98) і подано від авторського імені, а там, де є посилання, зумисне чи помилково вказується як джерело згадане вже інтерв’ю в журналі “Дніпро”. При цьому всі цитації чужих текстів, використані мною в монографії із зазначенням джерел, подаються як “самознайдені”. Так само передостання моя цитата (щоправда, із посиланням) подається як цитата з інтерв’ю у “Дніпрі”, тоді як насправді це було інтерв’ю у “Всесвіті”.

Таке маскування джерела, з якого взято текст, “під інтерв’ю” викликає, ясна річ, цілу низку запитань і підозр.

Створюється враження, що ці “претенденти нібито в науковці” зеленого поняття не мають, що ж таке наукова праця. Певно, на найпершому етапі їхньої

діяльності їм ніхто нічого подібного не роз'яснив, хоча проблема етики – це переважно проблема внутрішня, як і проблема власної совісті.

...У тій викривальній публікації в “Літературній Україні” “Магія від лукавого” з розлогими цитатами, до якої дуже прихильно поставилися багато моїх колег, я зверталася до п. Радько з проханням вибачитися: і перед М. Жулинським та Д. Наливайком, цитати з творів яких було подано в її тексті без посилань, і перед Валерієм Шевчуком та Любов'ю Пономаренко за таку неповагу до їхньої творчості (сама ж вибачень і не вимагала, бо витрачений на написання подібних викривальних матеріалів мій власний час нічим не компенсувати). Минуло понад три роки, однак жодної реакції із “не столь отдаленной” Полтави від “шанувальниці екзистенціалізму” на мою публікацію так і не було.

Цього разу я не буду вдаватися до такого етико-естетичного наїву, хоча прикро і за В. Стуса (він уже ж не може навіть обуритися!), і за В. Шевчука, чия творчість загально визнана й розвідки про яку не мали би піддаватися таким безсоромним маніпуляціям в інтелектуально цивілізованій країні.

Від себе ж скажу: таки бідне наше літературознавство, точніше, нібито літературознавство, особливо в його захланному провінційному варіанті, де шлях у науку багатьом чомусь видається прийнятним через безсоромний плагіат. Елементарна крадіжка в будь-якій сфері карається законом. Саме тому мій колега-фізик, який “зуби з'їв” на цій проблемі, порадив мені написати листи (одночасно) до Вчених рад та дирекцій установ, де працюють такі пошукачі чужих текстів, і надіслати копії до СБУ та прокурорів міст, у яких вони мешкають. Серйозна порада!

Я ж нині тільки закликаю до совісті подібних “пошукачів” та до пильності своїх колег, адже ніхто від такого не застрахований, і лише за нашої мовчазної згоди це й стає можливим.

Постійно стикаючись із цією проблемою у власному контексті, переконалася, що плагіат існує в різних “іпостасях”: є поміж ним цинічно-безсоромний (або автентичний, без огляду на те, що автор може себе щонайменше впізнати і щонайбільше – обуритися й подати на “переписувача” до суду), є обачний (хитрий), де заплутуються “сліди”, щоб увести читача в оману; є також плагіат, я би сказала, вишукано-інтелектуальний, але також нечесний (на що нарікають у приватному спілкуванні багато моїх колег, не бажаючи розголошувати ані фактичний, ані персональний бік цієї проблеми).

Саме про різновид такого я писала у вступному слові “Літературознавство як “досвід себе”, або Прибуття вода нових смислів” до своєї книжки “Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології” (К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія, 2008). Даруйте за розлогу самоцитату:

“Коли ж літературознавство перетворюється на процес “доношування” (не розгортання!) чужих думок або репрезентацію “думок з чужого плеча” – воно втрачає *особистісний* вимір і онтологічно-гносеологічний сенс – сенс літературознавства як “*досвіду себе*”, як самопізнання й долання опору внутрішніх стереотипів. Перспективу дають хіба що “*думки навіріст*” – ті, що передбачають наступне поступальне саморозгортання “*себе як смислу*”.

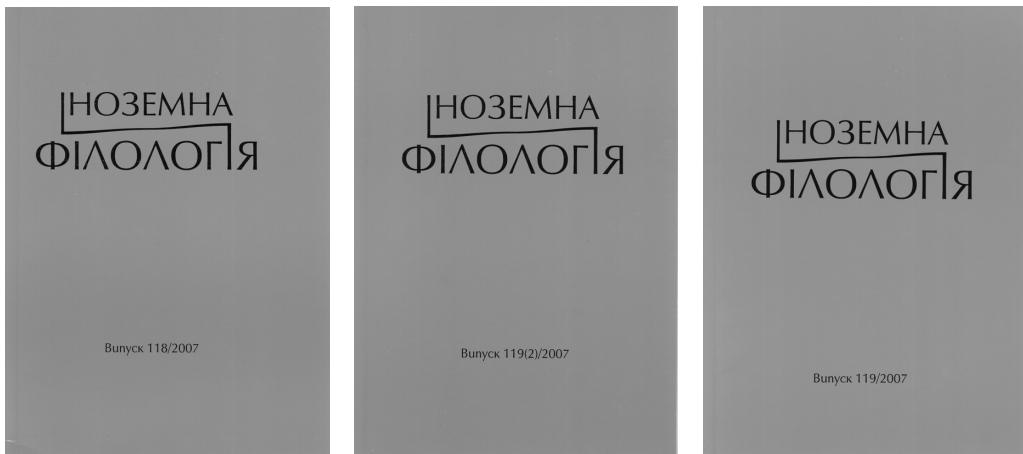
Літературознавче медитування пообіч Тексту, всередині Тексту, рівно як і “*всередині себе*” передбачає варіативне мислення, однак виключає з цього процесу святія святих спекулятивність та імітацію.

До цієї аж ніяк не патетичної, а вистражданої *екзистенційної оди літературознавству* варто додати хіба те, що літературознавство для мене – це ще й *імператив наукової коректності* – як у текстах, так і в міжособистісних “смыслорозгортаннях”, *імператив наукової солідаризованості* на особистісному (і – смію сказати – на національному!) рівнях – той концепт

наукового життя, який ще потребує дбайливого культивування й певної “ритуалізації” у тому “ігровому” й нібито доста конкурентному полі, що, попри всю “конкурентофабульність”, насправді пропонує необмежений простір для розмислів, пошуку (і знаходження!) власних тлумачень, нових версій, гіпотез, передбачень, осяянь... Більше того, це дослідницьке поле постійно розширюється, наче Всесвіт, даючи щонайширші можливості для самовияву, який те твоє індивідуальне “Я” об’єктивує й актуалізує як самодостатнє й свідомісне. Вибір шляху завжди обумовлений не тільки досвідом, інтелектом, а й способом мислення, готовністю до викликів та ризиків” (с. 7).

Наші презентації

**Іноземна філологія: Український науковий збірник. – Львів, 2007. –
Вип. 118. – 360 с.; Вип. 119. – 266 с.; Вип. 119 (2). – 278 с.**

Увазі читачів пропонуються літературознавчі випуски 118, 119 (ч. 1, ч. 2) українського наукового збірника з іноземної філології, підготовлені кафедрою світової літератури Львівського національного університету імені Івана Франка.

У випуску 118 висвітлюються теоретичні проблеми розвитку художньої прози, поезики та функціональності стилю, хронотопу в художній літературі, порівняльного літературознавства, особливості поетичного стилю польського футуриста С. Млодоженця та естетичні принципи бітництва.

До випуску № 119 (ч. 1, ч. 2) увійшли статті з історії та теорії літератури, перекладознавства, культурології. Зокрема, у них висвітлюються аспекти дитячої літератури в контексті сучасної культури, історичного розвитку дитячої та молодіжної літератури, автобіографічного та соціально-етичного виміру художньої літератури, концепту дитинства та дитячої психології, також перекладознавчі проблеми в художній літературі.

С.С.